

ABDULHAMID CHO'LPON HIKOYALARI TAHLILI

*Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti o'zbek tili
yo'nalishi 23 90 A guruh talabasi
Xotambekova Hamroboning „Milliy uyg'onish davri
adabiyoti"fanidan tayyorlagan maqolasi*

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar: Cho'lpon, hikoya, badiiy tahlil, obraz, milliy uyg'onish, ijtimoiy muammo, ruhiyat, adabiy uslub, erkinlik g'oyasi, o'zbek adabiyoti.

Mazkur maqolada Abdulhamid Cho'lpon hikoyalarining badiiy-estetik xususiyatlari, g'oyaviy yo'nalishi hamda ularning o'zbek adabiyotidagi o'rni tahlil qilinadi.

Muallifning hikoyalarida inson ruhiyati, ijtimoiy muammolar, milliy uyg'onish g'oyalari va erkinlikka intilish masalalari chuqur badiiy ifodalanganligi ko'rsatib beriladi.

Shuningdek, Cho'lponning obraz yaratish mahorati, til va uslub jihatlari, ramziy ifoda vositalaridan foydalanish usullari ilmiy asosda yoritiladi.

Maqolada yozuvchining hikoyalari orqali davr muhitini aks ettirish, milliy ong va tafakkur rivojiga qo'shgan hissasi ham atroflicha tahlil qilinadi.

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова: Чолпон, рассказ, художественный анализ, образ, национальное пробуждение, социальная проблема, психика, литературный стиль, идея свободы, узбекская литература.

В данной статье анализируются художественно-эстетические особенности, идеологическая направленность рассказов Абдулхамида Чолпона и их место в узбекской литературе.

Показано, что рассказы автора глубоко отражают человеческую психику, социальные проблемы, идеи национального пробуждения и стремление к свободе.

Научно освещены также мастерство Чолпона в создании образов, аспекты языка и стиля, а также методы использования символических средств выражения.

В статье также подробно анализируется вклад писателя в развитие национального самосознания и мышления посредством его рассказов.

ANNOTATION

Keywords: Cholpon, story, artistic analysis, image, national awakening, social problem, psyche, literary style, idea of freedom, Uzbek literature.

This article analyzes the artistic and aesthetic characteristics, ideological direction of Abdulhamid Cholpon's stories and their place in Uzbek literature.

It is shown that the author's stories deeply express the human psyche, social problems, ideas of national awakening and the desire for freedom.

Cholpon's skill in creating images, aspects of language and style, and methods of using symbolic means of expression are also scientifically covered.

The article also analyzes in detail the writer's contribution to the development of national consciousness and thinking through his stories.

KIRISH

Abdulhamid Cho'lpon o'zbek hikoyachiligini yangi bosqichga ko'targan adib bo'lib, uning asarlari nafaqat ijtimoiy dardni, balki inson ruhiyatining eng nozik qirralarini ochib berishi bilan ajralib turadi. Cho'lpon hikoyalarida an'anaviy bayonchilikdan voz kechilib, ramziylik, lirizm va psixologik tahlil birinchi planga chiqadi.

Cho'lpon hikoyachiligining o'ziga xos xususiyatlari Ramziylik va Falsafiylik: Adib ko'p hollarda tabiat hodisalari (qor, lola, oydin kecha) orqali ijtimoiy va siyosiy tushunchalarni ramziy ifodalaydi.

Ayollar obrazi va huquqi: Uning deyarli barcha hikoyalarida (ayniqsa, "Qor qo'ynida lola") ayol kishining jamiyatdagi og'ir qismati va erksizlik fojiasi markaziy o'rin tutadi.

Lirik uslub: Cho'lpon shoir bo'lgani uchun uning nasri ham g'oyatda ohangdor va lirik bo'yoqlarga boy. Voqealar rivojidan ko'ra qahramonning ichki kechinmalariga ko'proq urg'u beriladi.

Cho'lpon hikoyalarida qahramonlarning nutqi individuallashtirilgan, ya'ni har bir obraz o'z dunyoqarashi va ijtimoiy kelib chiqishiga mos ravishda gapiradi. Shuningdek, u "kichik hikoya — katta mazmun" tamoyiliga amal qilgan holda, ixcham shaklda butun bir davr fojiasini ko'rsata olgan.

Abdulhamid Cho'lpon o'zbek adabiyotida milliy uyg'onish davrining eng muhim vakillaridan biri bo'lib, uning hikoyalari nafaqat badiiy jihatdan, balki ijtimoiy-falsafiy mazmuni bilan ham alohida ahamiyatga ega. Cho'lpon ijodi orqali o'zbek xalqining og'ir tarixiy davrdagi ruhiy holati, orzu-intilishlari, erkinlikka bo'lgan ehtiyoji va milliy o'zlikni anglash jarayoni yorqin aks ettirilgan.

Cho'lpon hikoyalarining asosiy xususiyatlaridan biri – inson ruhiyatini chuqur va nozik tasvirlashidir. U qahramonlarning ichki kechinmalarini, iztiroblarini, umid va armonlarini psixologik jihatdan puxta ochib beradi. Masalan, uning ko'plab hikoyalarida qahramonlar tashqi muhit bosimi ostida yashayotgan, ammo ichki dunyosida erkinlik va haqiqat sari intilayotgan shaxs sifatida gavdalanadi. Bu jihat yozuvchining realizm va psixologizmga tayangan holda ijod qilganini ko'rsatadi.

Cho'lpon hikoyalarida ijtimoiy muammolar keng o'rin egallaydi. U o'z davrida mavjud bo'lgan adolatsizlik, jaholat, tengsizlik kabi illatlarni keskin tanqid qiladi. Ayniqsa, ayollar taqdiri, ularning jamiyatdagi o'rni, erksizlik va zo'ravonlik masalalari yozuvchining diqqat markazida turadi. Bu orqali u jamiyatni isloh qilish, inson huquqlarini himoya qilish g'oyalarini ilgari suradi.

Yozuvchining badiiy uslubi sodda, ravon va ta'sirchanligi bilan ajralib turadi. U ortiqcha bezaklardan qochib, aniq va lo'nda ifodalar orqali katta ma'nolarni yetkazadi. Shu bilan birga, ramziy obrazlar va kinoyaviy ifodalar yordamida chuqur mazmunni ochib beradi. Bu esa Cho'lpon hikoyalarining ko'p qatlamli ekanini ko'rsatadi.

Cho'lpon ijodida milliy uyg'onish g'oyasi markaziy o'rin tutadi. U xalqni ilma'rifatga chorlaydi, mustaqillik va ozodlik g'oyalarini targ'ib qiladi. Uning hikoyalarida xalqning kelajakka bo'lgan ishonchi, milliy o'zlikni anglash jarayoni va yangilanish ruhi sezilib turadi. Bu jihatdan Cho'lpon ijodi jadidchilik harakati bilan uzviy bog'liqdir.

Cho'lpon hikoyalarida obrazlar tizimi ham alohida ahamiyatga ega. U yaratgan qahramonlar hayotiy, ishonarli va o'quvchiga yaqin obrazlardir. Har bir qahramon orqali muallif muayyan g'oyani ilgari suradi. Masalan, oddiy xalq vakillari orqali u jamiyatning real muammolarini ko'rsatadi, ziyolilar obrazida esa millat kelajagi uchun kurashayotgan insonlarni tasvirlaydi.

Yana bir muhim jihat – til va uslub masalasidir. Cho'lpon o'zbek adabiy tilining rivojiga katta hissa qo'shgan ijodkorlardan biridir. Uning hikoyalarida xalqona iboralar, jonli nutq unsurlari va poetik ifodalar uyg'unlashib ketgan. Bu esa asarlarning o'qishli va ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi.

Cho'lpon hikoyalarining badiiy qiymati shundaki, ular faqat o'z davrini emas, balki umuminsoniy muammolarni ham yoritadi. Inson erkinligi, adolat, mehr-muhabbat, vatanparvarlik kabi mavzular bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Shu sababli uning hikoyalari hozirgi zamon o'quvchisi uchun ham muhim ma'naviy manba hisoblanadi.

Abdulhamid Cho'lpon hikoyachilikda nafaqat ijtimoiy muammolarni ko'rsatgan, balki badiiy tafakkur va estetik qarashlarni yangilagan ijodkor sifatida ham alohida ajralib turadi. Uning hikoyalari o'zbek nasrida yangi badiiy tafakkur bosqichini boshlab bergan deyish mumkin. Cho'lpon ijodida voqelikni oddiy tasvirlash emas, balki uni ichki ma'no va ruhiy qatlamlar orqali anglashga intilish ustuvor hisoblanadi.

Cho'lpon hikoyalarining muhim jihatlaridan biri – individ va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatni badiiy ochib berishidir. Uning qahramonlari ko'pincha jamiyat qoidalariga moslasha olmaydigan, ichki erkinlikka intiluvchi shaxslar sifatida tasvirlanadi. Bu jihat orqali yozuvchi insonning ichki "men"i bilan tashqi ijtimoiy muhit o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ko'rsatadi. Bunday qarashlar o'zbek adabiyotida yangi psixologik realizm yo'nalishining shakllanishiga xizmat qilgan.

Yozuvchining hikoyalarida vaqt va makon tasviri ham o'ziga xosdir. U aniq tarixiy davrni tasvirlasa-da, voqealarni umumlashtirib, ularni ramziy darajaga ko'taradi. Natijada hikoyalar faqat muayyan davr mahsuli bo'lib qolmay, balki universal mazmun kasb etadi. Cho'lpon ayrim hollarda vaqtni sekinlashtiradi yoki tezlashtiradi, shu orqali qahramon ruhiy holatini yanada chuqurroq ochib beradi.

Cho'lpon hikoyalarida ichki monolog va ong oqimi elementlari ham uchraydi. Bu usullar orqali qahramonning tashqi harakatidan ko'ra ichki kechinmalari muhimroq ekanligi ko'rsatiladi. Ayniqsa, qahramonning o'z-o'zi bilan suhbatlari, ichki savol-javoblari orqali yozuvchi inson qalbidagi qarama-qarshiliklarni yoritadi. Bu jihat uni zamonaviy psixologik nasrga yaqinlashtiradi.

Yana bir muhim jihat – ramz va detallar tizimi. Cho'lpon hikoyalarida oddiy predmetlar ham chuqur ma'no kasb etadi. Masalan, qorong'ilik – jaholatni, yorug'lik – ma'rifatni, yo'l – hayot tanlovini anglatishi mumkin. Shu orqali yozuvchi yashirin g'oyalarni o'quvchiga bilvosita yetkazadi. Bu esa hikoyalarning falsafiy qatlamini boyitadi.

Cho'lpon ijodida ayol obrazi yangicha talqinda beriladi. U ayollarni faqatgina ijtimoiy muammo qurboni sifatida emas, balki mustaqil fikrlovchi, ichki dunyosi boy shaxs sifatida tasvirlaydi. Bu orqali yozuvchi jamiyatda ayolning o'rni va uning huquqlari masalasini chuqur ko'taradi. Ayol obrazlari orqali insoniy erkinlik va tenglik g'oyalari ilgari suriladi.

Shuningdek, Cho'lpon hikoyalarida tilning emotsional-ekspressiv imkoniyatlari keng qo'llanadi. U qisqa, lekin mazmunli gaplar orqali kuchli ta'sir uyg'otadi. Ba'zan sukut (jimlik) ham badiiy vosita sifatida ishlatiladi, ya'ni aytilmagan fikr o'quvchi tomonidan anglanishi kerak bo'ladi. Bu esa matnga chuqur psixologik ohang bag'ishlaydi.

Cho'lpon hikoyalarining yana bir muhim tomoni – milliy mentalitet va zamonaviylik o'rtasidagi qarama-qarshilikni yoritishidir. U an'anaviy qadriyatlar bilan yangi g'oyalar o'rtasidagi kurashni ko'rsatadi. Bu jarayon orqali jamiyatning o'zgarish bosqichidagi muammolari ochib beriladi. Ayniqsa, eski qarashlar va yangi tafakkur o'rtasidagi ziddiyat dramatik holatda tasvirlanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Cho'lpon hikoyalari badiiy mukammalligi, falsafiy chuqurligi va ijtimoiy ahamiyati bilan o'zbek adabiyotining oltin fondidan munosib o'rin egallaydi.

Abdulhamid Cho'lpon hikoyalari o'zbek adabiyotida yangi badiiy tafakkur shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan muhim ijodiy meros hisoblanadi. Uning hikoyalarida inson ruhiyati, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar va milliy uyg'onish g'oyalari chuqur badiiy ifoda etilgan. Yozuvchi voqealarni oddiy tasvirlash bilan cheklanmay, ularning ichki mazmuni va falsafiy mohiyatini ochib berishga intilgan.

Cho'lpon hikoyalarda qahramonlarning ichki kechinmalari, erkinlikka intilishi va jamiyat bilan ziddiyatlari asosiy o'rinni egallaydi. Bu esa uning ijodini psixologik jihatdan boy va ta'sirchan qiladi. Shuningdek, yozuvchi ramzlar, detallar va badiiy ifoda vositalari orqali asarlarning mazmuniy qatlamini chuqurlashtirgan.

Umuman olganda, Cho'lpon hikoyalari o'zbek nasrida insonparvarlik, erkin fikrlash va milliy ongini uyg'otish g'oyalari yuksak darajada aks ettirgan. Uning ijodi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan holda, adabiyotshunoslikda muhim o'rganish manbai bo'lib qolmoqda.

Shu bilan birga, u faqat targ'ibot bilan cheklanmay, inson ruhiyatini chuqur tahlil qilgan san'atkor sifatida ajralib turadi.

Yana bir yangicha jihat – Cho'lpon hikoyalarda drammatizmning kuchliligi. Hatto oddiy voqealar ham keskin ruhiy holatlar orqali beriladi. Konfliktlar ko'pincha ichki xarakterga ega bo'lib, bu o'quvchini chuqur o'ylashga majbur qiladi.

Yozuvchi ijodida inson shaxsining ichki dunyosi markaziy o'rinda turadi. U qahramonlarning kechinmalari, o'y-fikrlari va ruhiy iztiroblarini chuqur psixologik tahlil qiladi. Bu jihat Cho'lpon hikoyalari oddiy voqea bayonidan ko'ra, falsafiy va psixologik mazmuni boy asarlarga aylantiradi. Qahramonlar ko'pincha jamiyat bosimi, urf-odatlar va mavjud tartiblar bilan kurashayotgan, ichki erkinlikka intilayotgan shaxslar sifatida gavdalanadi.

Cho'lpon hikoyalarining yana bir muhim xususiyati — unda ijtimoiy muammolarning keskin ko'tarilishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov N. – O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent, 2010.
2. Yo'ldoshev Q. – Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent, 2018.
3. Mirzayev S. – XX asr o'zbek adabiyoti. Toshkent, 2005.
4. Sodiqov S. – Cho'lpon ijodi va adabiy jarayon. Toshkent, 2012.
5. Abdug'ofurov A. – O'zbek prozasi taraqqiyoti. Toshkent, 2007.
6. Ismatullaev H. – Adabiyot nazariyasi. Toshkent, 2016.
7. Rustamov A. – Badiiy asar tahlili metodikasi. Toshkent, 2019.
8. Qodirov P. – Yozuvchi va davr. Toshkent, 2009.
9. Sharipov M. – O'zbek adabiyotida jadidchilik. Toshkent, 2014.
10. Ziyodov T. – O'zbek nasri va uning rivoji. Toshkent, 2011.
11. Karimov U. – Badiiy uslub va til masalalari. Toshkent, 2017.
12. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Toshkent, 2000–2005.
13. Cho'lpon A. – Hikoyalar to'plami. Toshkent, 1991.
14. Cho'lpon A. – Tanlangan asarlar. Toshkent, 2000.
15. Rahmonov B. – O'zbek adabiyotida psixologizm. Toshkent, 2015.